

MÜSTƏQİL AZƏRBAYCAN VƏ MÜASİR BEYNƏLXALQ MÜNASİBƏTLƏR (Çin Xalq Respublikasının təmsalında)

Zenfira ŞIXƏLİBƏYLİ*

Açar sözlər: müstəqil Azərbaycan, II Qarabağ müharibəsi, diplomatiya, Çin Xalq Respublikası

XÜLASƏ

Heydər Əliyev Azərbaycan tarixində rolu olan böyük şəxsiyyətdir. O, bir sıra siyasi doktrinaları ilə yadda qalıb. Bunlardan biri də azərbaycançılıq ideologiyasıdır.

Müstəqil Azərbaycan dövlətinin əsas ideyası azərbaycançılıq idi. Azərbaycançılıq dövlətimizin gələcəyində böyük rol oynaya bilər. Bu gün bu ideologiya İlham Əliyev tərəfindən uğurla həyata keçirilir. Azərbaycan xalqının lideri Heydər Əliyev Çin ilə əlaqələrin perspektivlərini yüksək qiymətləndirdi. İlham Əliyev Çin ilə Azərbaycan arasında iqtisadi əlaqələri etibarlı siyasi tərəfdaşlığa çevirdi. Bu gün hər iki ölkə siyasi arenada bir-birinə güvənir və müdafiə edir. Ona görə də Azərbaycan və Çin arasında diplomatik və siyasi münasibətlərin öyrənilməsi aktualdır.

1. Giriş

İki yerə parçalanma nəticəsində uzun illər öz dövlətçilik ənənələrindən kənarlaşdırılan xalqımız Çar Rusiyasının, eyni zamanda Sovet İmperiyasının çoxillik ruslaşdırma siyasəti qarşısında məhz öz dilinə, tarixinə, adətlərinə arxalanan milli-mənəvi dəyərləri ilə seçim etməyi bacaran dayanıqlı milli şüurla çıxış edə bilmişdir. Bu şüur XX əsrin sonlarında yenidən müstəqil olan Azərbaycan xalqının müstəqillik və suverenlik arzularını ifadə edən azərbaycançılıq ideologiyasının təməl daşları idi. Ümummillə lider Heydər Əliyev öz çıxışlarının birində dedi ki: “Müstəqil Azərbaycan dövlətinin əsas ideyası azərbaycançılıq” (1,12) olmuşdur. Bu mənada xalqımızın dövlətçilik ənənələrinin XX əsrin sonlarına doğru Heydər Əliyevin azərbaycançılıq ideologiyasının ana xəttinə çevrilməsi də təsadüfi deyildi.

2. Dövlətçilik və ideologiya

Bəşər tarixində minlərlə xalq, millət mədəni məhfum kimi özünü bu günədək yaşada bilməmişdir. Əksəriyyəti fiziki cəhətdən deyil, məhz “mədəni soyqırırma” məruz qalaraq təcavüzkar qüvvələrin ideoloji ekspansiyası qarşısında iradə nümayiş etdirə bilməmiş, digər mədəniyyətlərin içində əriyib yoxa çıxmışlar. Lakin milli təəssübkeşlik, ənənəyə bağlı olan dini münasibətlər, ümumi faciələr və mücadilələr, ümummillə həmrəylik xalqımızı bu cür “tarixi eksperimentin” qurbanına çevrilməkdən xilas edə bilər.

Tarix göstərdi ki, milli şüurun inkişafına təsir edən ən güclü faktorlardan biri də xalqın doğma dilidir. Dil ilk növbədə insanların beşikdən qəbrə qədər müşayiət edən təfəkkür tərzidir. Xalq öz dili vasitəsilə dünyaya baxışını, mövqeyini, şəxsi hiss və həyəcanlarını ifadə edir. Dil həm də milli kimliyin bir ifadəsidir. Ümumi dil vasitəsilə xalq daha da vəhdətləşir, liderlər öz xalqına məhz bu dildə xitab edərək ona daha da yaxın olur, məqsədlər daha aydın izah olunur, hədəflərə daha tez çatır. Bu mənada, dil tək cə ünsiyyət vasitəsi deyil, həm də insanları bir yumruğa çevirməyi bacaran cəzətmə qüvvəsidir. Təsadüfi deyil ki, imperialist qüvvələr məhz dil vasitəsilə xalqların assimilyasiya prose-

* f.ü.f.d., AMEA ak. Z.M.Bünyadov adına Şərqsünəşliq İnstitutu
E-mail: zemfira.shix@mail.ru

sini daha sürətlə həyata keçirə bilmişlər. Keçən əsrlərdə Azərbaycan dilinin sıxışdırılması siyasəti göstərdi ki, Azərbaycan xalqı öz dilini nəsillərdən nəsillərə ötürərək onu sosial yaddaşında daha möhkəm yaşada bilmiş, zorla yürüdülmən digər dillərin təsir gücünə nəinki müqavimət göstərə bilmiş, hətta onu zənginləşdirmiş, milli mənlük şüurunun aparıcı elementinə, özünüdərk prosesinin mühərrikinə çevirə bilmişdir. Bu haqda Heydər Əliyev demişdi: “Biz öz əcdadlarımıza daim minnətdar olmalıyıq, ona görə ki, ən çətin vaxtlarda dilimiz itməyib, yaşayıb. Onu xalqımız yaşadıb, eyni zamanda onu xalqımızın böyük şəxsiyyətləri yaşadıb” (1,16). “Hər bir millətin dili onun üçün çox əzizdir... hər bir azərbaycanlı dilin qorunub saxlanması az da olsa, çox da olsa, xidmətlərini göstərmişdir” (4). Təsədüfi deyil ki, məhz Heydər Əliyev totalitar sovet ideologiyasının “dəmir pərdələri” arasında, 1977-ci ildə Azərbaycan Sovet Konstitusiyasına Azərbaycan dilinin dövlət dili olması barədə konstitusiya maddəsini əlavə edə bilmişdir (5). Məhz bu maddənin fəaliyyətə başlaması Azərbaycanda sovet illərində milli tərəkürün inkişafını daha da sürətləndirmişdir. Belə ki, milli kadrlara olan ehtiyac, milli təhsilin inkişafı sovet imperiyasının tənəzzülü dövründə milli mücadilənin önündə gedən tərəkürü ortaya qoya bilmişdir. Heydər Əliyevin atdığı bu cəsərtli addım illər sonra ərazi bütövlüyümüzə və sərətlərimizə göz dikən xalqımızın düşmənləri tərəfindən özünəməxsus tərzdə qiymətləndirilmiş və həqiqi xalq rəhbərinə qarşı əks cəbhənin yaradılmasına nail olmuş, ona qarşı şər və böhtan kampaniyalarının işə düşməsinə çalışmışlar. Bu mənada sovet illərində atılan addım tək cə Heydər Əliyev şəxsiyyətinin güclü iradəsinin, dəmir qətiyyətinin və qorxmaz şücaətinin ifadəsi deyildi, bu, həm də dərin düşüncənin və uzaqgörən siyasətin bəhrəsi idi.

Qeyd etmək lazımdır ki, ümummillə lider müstəqillik dövründə də dilin mühafizəsi istiqamətində səmərəli addımlar atmışdır. Belə ki, müasir kütlə mədəniyyətinin güclü təsir qüvvəsi unifikasiya meyillərini üzvü yollarla həyata keçirərkən milli kimliyin ifadəsi olan dillər qlobal dillərin əhatəsində daha intensiv assimilyasiyaya məruz qalır. Belə bir zamanda XXI əsrin əvvəllərində dil haqqında verilmiş silsilə qanun və sərəncamlar Azərbaycan dilinin dövlət səviyyəsində inkişaf etdirilməsinə xidmət etmişdir. Heydər Əliyev deyirdi: “Mən hər bir dilə hörmət və ehtiramımı bildirirəm. Amma hesab edirəm ki, öz dilimizlə, Azərbaycan dili ilə hər birimiz fəxr edə bilərik” (1, 55). Azərbaycanın dövlət müstəqilliyi Azərbaycan dilini əbədi edibdir və bu gün Azərbaycan dilimiz yaşayır və yaşayacaqdır: “Qoy Azərbaycan dili müstəqil Azərbaycanda, eləcə də dünyada yaşayan bütün azərbaycanlıların dili olsun” (6).

Bədnam qonşularımızın torpaqlarımıza qarşı təcavüzü, xalqımızın əsir və köçkün hala salınması ilə bərabər ölkəmizə qarşı əks təbliğatı millətimizin ürəyində yaraya çevrilmişdir. Bu təcavüzün nümunələrindən biri də xalqımızın tarixi, milli və mədəni dəyərlərinə qarşı edilən və onun şüurunda özünəgüvən hissələrinin alçaldılması məqsədlərini güdən qəsdlər idi. Belə bir zamanda Heydər Əliyevin azərbaycançılıq ideologiyasının şüarına çevrilən “Mən fəxr edirəm ki, azərbaycanlıyam!” və ya “Hər bir millətin dili onun qürur mənbəyidir!” kimi kəlmələri insanların ürəyində onları həyata bağlayan ikinci nəfəsə çevrilmişdir (4).

Məlumdur ki, 200 il ərzində Azərbaycan xalqının yaşadığı ən dəhşətli faciələr ölkəmizin ərazi bütövlüyünə xaincəsinə yanaşan erməni millətçiləri tərəfindən törədilmişdir. Tək cə XXI əsrin əvvəllərində “parçala hökm sür” kimi imperial maraqlara xidmət edən siyasətin bir hissəsi kimi ermənilər tərəfindən milliyətindən və dinindən asılı olmayaraq, qoca, qadın, uşaq, körpə nəzərə alınmadan on minlərlə dinc azərbaycanlı vəhşicəsinə qətlə yetirilməsi, yüzlərlə kəndin viran qoyulması xalqın yaddaşında sağalmaz yaraya çevrilmişdir (7, 114). Bu qırğınların günümüzə çatan ən bariz nümunəsi Qubada aşkar edilmiş kütləvi məzarlığı göstərmək olar. Quba qırğınlarında ermənilər əllərini müsəlmanlarla yanaşı minlərlə yəhudi qanına da boyamışdılar. Bu cür antihumanist və faciəvi hadisələr heç kəsin yaddaşından silinmir. Məhz bu cür hadisələr millətləri daha gözuaçıq və müdrək olmağa vadar edir. Heydər Əliyev deyir: “Soyqırımını və deportasiya siyasəti xalqımız üçün iqtisadi, siyasi, maddi və mənəvi planda ağır nəticələr vermişdir. İki yüz ilə yaxın davam edən bu bədnam siyasət və məqsədyönlü fəaliyyət nəticəsində əzəli Azərbaycan torpaqları təcavüzkar qonşular tərəfindən qəsb edilmiş, on minlərlə soydaşımız əzab-əziyyətlə öldürülmüş, yüz minlərlə insan doğma torpaqlarından didərgin salınmış, qiymətli maddi-mədəniyyət abidələri vəhşicəsinə məhv edilmişdir.

İki milyona yaxın azərbaycanlı soyqırımı siyasətinin və praktikasının ağır nəticələrini bu və ya başqa şəkildə öz taleyində hiss etmişdir” (8). Bu mənada azərbaycançılıq ideologiyasını milli və dini ayrışdırıcıya məruz qalmış xalqların mübarizə yolu hesab etmək olar. Təsadüfi deyil ki, yaşanan ümumi faciələr vətəndaşlarımızı ümumi amallar uğrunda mübarizədə vahid olmağa sövq edərmişdir. Bu baxımdan azərbaycançılıq ideologiyasının torpaqlarımızın azadlığı uğrunda mübarizədə müstəsna rolu danılmazdır. Belə ki, məhzbu ideologiya ərazimizə qəsd etmiş təcavüzkarların planlarını 44 gün ərzində puç edə bilmiş, işğal olmuş Qarabağın və digər bölgələrin azad olunmasında xalqın birliyini mübarizənin onurğa sütününə çevirərmişdir.

II Qarabağ müharibəsini dini və milli ədavət kimi göstərməyə çalışan bədxəqlər özləri də gözləmədiyi halda qanından, canından keçməyə hazır olan Azərbaycan vətəndaşları – fərqli millətlərin nümayəndələri xalqımızın əzmkarlığını, şəhid əsgərlərin qəhrəmanlıq şücaətini əyani şəkildə görə bilmişdilər.

Qeyd etmək lazımdır ki, dövlətçilik azərbaycançılıq ideologiyasının ana xəttini təşkil edir. Ümumi tarixi keçmişimiz Azərbaycanda yaşayan bütün xalqlara eyni sevinc və acıları yaşatmış, eyni baxışları formalaşdırmış, onları eyni mədəniyyətin əhatəsinə almış, ümumxalq ideyaların formalaşmasına gətirib çıxarmışdır. Bu mənada azərbaycançılıq məfkurəsinin elementləri müxtəlif mədəniyyətlər, adət və ənənələr, dünyagörüşləri arasında integrativ yükə malik olmuşdur. O, Azərbaycan vətəndaşlarını sarsılmaz tellərlə bağlaya bilmişdir.

3. Müstəqil Azərbaycan və İlham Əliyev mərhələsi

Bu gün azərbaycançılıq ideologiyası uğurla öz işini görməkdədir. Heydər Əliyevin 1993-cü ildə əsasını qoyduğu azərbaycançılıq ideologiyası möhtərəm Prezident İlham Əliyev cənablarının siyasi və iqtisadi uğurlarının, eyni zamanda Azərbaycan Respublikasının əldə etdiyi nailiyyətlərin ana xəttini təşkil edir. Təsadüfi deyil ki, İlham Əliyevin dəyərlər sistemində dövlətçilik, güclü və sarsılmaz dövlətçilik sisteminin qurulması öndə gedir. Xalqımızın ağır günlərində öz Prezidentinə dəstək olması, milliyətindən, dinindən, baxışlarından, sosial mövqeyindən asılı olmayaraq onun ətrafında birləşməsi də ideologiyanın işlək mexanizm olmasından xəbər verir. Məhz bu ideologiya torpaqlarımıza təcavüz edən düşmənlərimizin uzun müddətli planlarını boşa çıxara bilmişdir.

İlham Əliyev azərbaycançılığı qlobal səviyyədə tanıda bilir. Onilliklərdə aparılan işlər öz töhvəsini vermişdir. Bu gün bu ideologiya dünyanın hər yerində yaşayan azərbaycanlıların, xüsusən də gənc nəslin təfəkkürünə hökm etməyə başlamışdır. Onun aparıcı qüvvəsi də elə gənclərdir. Bu illər ərzində vətəninə, xalqını sevən, onun uğrunda mübarizəyə hər an hazır olan, öz dəyərlərinə hörmətlə yanaşan, təhsilli, dünyagörüşlü gənclər yetişmişdir. Məhz azərbaycançılıq ideyası gənc nəslin ürəyində Qarabağ yangısını söndürə bilməmişdi, XXI əsrin əvvəllərində belə gənc ömrünü fəda verməyə hazır olan qəhrəman oğulların, mübarizə coşqusu ilə yaşayan nəsillərin yetişməsinə böyük təsir göstərmişdir.

Heydər Əliyevin azərbaycançılıq ideologiyası yaşadığı ölkədən, siyasi mövqeyindən, sosial vəziyyətindən asılı olmayaraq dünya azərbaycanlılarının birliyini təcəssüm edən başlıca ideoloji konseptdir. Onun mərkəzində Azərbaycan xalqı və Azərbaycan Respublikasının mövqeyi dayanır. Bütün azərbaycanlılar harada yaşamalarından asılı olmayaraq bütöv bir tamlın hissələri kimi özünü hiss edir. Azərbaycanın problemləri, onun dünyadakı mövqeyi Azərbaycan xalqının ümumi maraqları qismində çıxış edir. Onun nəticəsində, “Dünya azərbaycanlılarının həmrəylik günü”, “20 yanvar faciəsi”, “Qarabağın azad edilməsi”, “Xocalıya ədalət kompaniyası” kimi çağırılı bütünlükdə dünyada fəaliyyətdə olan Azərbaycan diasporunun siyasi xəttinə çevrilmişdir. Bu baxımdan, demək olar ki, azərbaycançılıq ideologiyası öz dərin qatlarında həm də iki yerə parçalanmış böyük xalqın birlik arzularını özündə əks edir və daha böyük nailiyyətlərin əldə olunmasına xidmət edir. Bu mənada ideologiyanın uğurlu davamı İlham Əliyevin xarici siyasətində də daha qabarıq görünür. Türkçülük və İslamın multikulturalizminlə vəhdəti, Azərbaycanın sivilizasiyalararası dialoqdakı mövqə göstərməsi ölkəmizin “örnek müsəlman dövləti kimi inkişafı” (9) bunun nəticəsidir.

Azərbaycançılıq ideologiyası ilk növbədə insanların könüllülük prinsipinə əsaslanır. Bu konseptdə zorakılıq ideologiyasının təməl prinsiplərinə ziddir. Elə müasir Azərbaycanda vətəndaşları fəal quruculuq prosesinə cəlb etmənin onurğa sütunu olan könüllülüyün real addımları da Heydər Əliyevin hakimiyyətə qayıdışından sonra başlamışdır. 1998-2000-ci illərdə bu proqramın nəticəsi olaraq ölkədə gənclərdən ibarət güclü könüllü komandası yaradıldı və könüllülük prinsiplərinin geniş auditoriyaya təbliğinə start verildi.

Azərbaycan ərazisində əsrlərlə formalaşan dayanıqlı mədəniyyətin ünsürlərini özündə daşıyan hər bir azərbaycanlı ideologiyanın daşıyıcısı olmaq iqtidarındadır. Azərbaycan mədəniyyəti, bəşəriyyətin demək olar ki, bütün humanist baxışlarını özündə əks edən mənəvi dəyərləri bu ideyanın kökündə dayanır. Müasir gənclərin xalqın adət və ənənələrinə sadiqliyi bu ideyaların hələ uzun müddət həyatımızın bir parçası olacağından xəbər verir.

İlham Əliyevin gənclər siyasətində də öndə gedən məsələlərdən biri könüllülük olmuşdur. Prezident özü xarici və yerli mətbuata verdiyi müsahibələrində dəfələrlə bu məsələyə toxunmuşdur. Təsadüfi deyil ki, II Qarabağ müharibəsində qazanılan qələbələrdə cəbhəyə könüllü gedən könüllülərin rolu böyük olmuşdur.

İlham Əliyev deyir: “İkinci Qarabağ müharibəsi tarixdə Azərbaycanın şanlı qələbəsi kimi qalacaq. Bu qələbənin qazanılmasında bütün xalqımız birlik, həmrəylik göstərmişdir... düşmən bu işğalı əbədi etmək istəyirdi... Biz bu müharibəni şəhidlərimizin canı-qanı bahasına, hərbiçilərimizin rəşadət hesabına, dövlətimizin siyasəti hesabına qazanmışıq. Allah bütün şəhidlərimizə rəhmət eləsin” (9)! İkinci Qarabağ müharibəsi zamanı xalq-hakimiyyət birliyi özünü ən yüksək səviyyədə göstərə bildi. Azərbaycan ordusunun uğurlu əməliyyatları Azərbaycan xalqı tərəfindən böyük ruh yüksəkliyi ilə qarşılandı. Bütün dünya azərbaycanlıları, eləcə də qonşu ölkələrdə yaşayan həmvətənlərimiz bu məsələdə həmrəylik nümayiş etdirməkdə davam edirdilər. Ölkə ərazisində və ölkədən kənarında cəbhəyə, orduya, erməni faşizminin qurbanı olan dinc əhaliyə könüllü olaraq müxtəlif yardım aksiyaları həyata keçirirdilər. Hamı bir hədəfə vururdu. Prezident İlham Əliyevin sözləri ilə desək “dəmir yumruq” (12) öz sözünü deyirdi.

Beləliklə XX əsrin sonlarında Heydər Əliyevin ortaya atdığı azərbaycançılıq ideologiyası xalqımızın taleyində aparıcı rola malik olur. Güclü dövlət yaranır, güclü, rəqabətədavamlı iqtisadiyyat formalaşır, güclü ordu təşkil olunur, Azərbaycanın ərazi bütövlüyü və işğal olunmuş ərazilərdə dövlətimizin suverenliyi bərpa olunur. Bu baxımdan, həqiqətən də azərbaycançılıq ideologiyası dövlətimizin və xalqımızın “əzab-əziyyətlə nail olduğu tarixi sərvəti”dir (1, 10). Bu sərvəti qoruyub saxlamaq isə biz vətəndaşların borcudur.

IV. Azərbaycan-Çin münasibətlərinin yeni mərhələsi

Sovet imperiyasının dağılması Uzaq Şərqdə, tezliklə isə bütövlükdə Asiyada Çinə geniş imkanlar yaratdı. Məlumdur ki, Sovetlər ölkəsinin dağılmasını ayrıca bir rəğbətlə qarşılayan Çin Azərbaycanın müstəqilliyini tanıyan ilk ölkələrdən biri olmuşdur. Bu baxımdan ölkələrimiz arasında əməkdaşlıq müstəqilliyimizin ilk illərindən mümkün olmuşdu. Bu iki ölkə arasında əlaqələrin dərin tarixi izləri vardır. Şərqə istiqamətlənmiş İpək yolunun tarixi marşrutları ticarət yollarının kəsişməsində yerləşən Azərbaycanla Çin arasında iqtisadi, siyasi və mədəni əlaqələrin yaranmasında səbəb olmuşdur. Çin sivilizasiyasının nailiyyətləri məhz bu yollarla ölkəmizə gəlib çıxmışdır. Çin fenomenini Azərbaycan xalqının mədəni yaddaşında da dərin izlər qoymuşdur. Nizaminin Çin qızı, çini qablar, Çin ipəyi, çay və s. Böyük İpək Yolu və Çinlə ticarətin intensivləşməsi Azərbaycan şəhərlərinin sürətlə böyüməsinə səbəb olmuşdur. Lakin Böyük İpək yolunun öz əhəmiyyətini itirməsi və SSRİ-nin yaranması Azərbaycan-Çin münasibətlərinə bir qədər durğunluq gətirir. Bununla belə, XX əsrin sonlarından etibarən, uzun illərin keçməsinə baxmayaraq, münasibətlərin yenidən bərpası hər iki dövlətin taleyində əhəmiyyətli rol oynamağı başlayır. Təsadüfi deyil ki, Çin Xalq Respublikası Azərbaycanın müstəqilliyini rəsmən tanıyan ilk ölkələrdən biri olmuşdur. Ölkələrimiz arasında diplomatik əlaqələr 1992-ci il aprelin 2-də yaranmışdır.

Bu yaxın günlərdə Azərbaycanla Çin Xalq Respublikası arasında diplomatik əlaqələrin 30 ili tamam olur.

Bu illər ərzində hər ikidövlət arasında sağlam iqtisadi və siyasi münasibətlər formalaşmışdır, həm prezidentlər arasında, həm də nazir və millət vəkilləri arasında çoxlu sayda diplomatik səfərlər, görüşlər keçirilmiş, siyasi, mədəni və iqtisadi razılaşmalar əldə edilmişdir. Azərbaycan xalqının Ümummilli Lideri Heydər Əliyev Çin-Azərbaycan münasibətlərinə xüsusi önəm vermişdir. Onun 1994-cü ildə Çinə ilk səfəri hər iki ölkə arasında əlaqələrin genişlənməsində təkan rolunu oynamış, bağlanmış səkkiz müqavilə ilə uzunmüddətli əməkdaşlığın əsasını qoymuşdur.

Səfər o qədər məhsuldar olmuşdur ki, Prezident onu Azərbaycan-Çin münasibətlərinin ən yüksək mərhələsi kimi dəyərləndirmişdir (13).

Azərbaycan və Çin qarşılıqlı olaraq bir-birinin ərazi bütövlüyünə hörmətlə yanaşır, separatizmi pisləyir və ölkələrinin vahidliyini dəstəkləyirlər. Azərbaycan rəsmi şəkildə Tayvanı Çinin ərazisi kimi qəbul edir və “vahid Çin” prinsipindən çıxış edir. Çin isə öz növbəsində illər boyu BMT-nin Qarabağa dair qəbul etdiyi qətnamələrə tərəfdar çıxdığını nümayiş etdirirdi.

Azərbaycan da Çin kimi beynəlxalq münasibətlərində həm regional, həm də qlobal çərçivədə müstəqil siyasi mövqedən çıxış etməyə çalışan ölkədir. İqtisadi-ticarət əlaqələrinin genişlənməsinə ölkənin gələcəyə istiqamətlənmiş planlarında xüsusi yer verən ölkəmiz, Böyük İpək Yolunun bərpası layihəsinə həvəslə yanaşmışdır. Təsədüfi deyil ki, məhz Prezident Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə Bakıda 1998-ci ildə Böyük İpək Yolunun bərpası üzrə sammit keçirilmişdir. Məhz bu konfrandan sonra Çinlə Azərbaycan arasında iqtisadi əməkdaşlığın, mədəni, humanitar və siyasi əməkdaşlıq çərçivəsinə qədər yüksəlməsi prosesi sürətləndi.

İlham Əliyevin Prezident seçilməsi ilə Azərbaycan-Çin münasibətləri daha intensiv xarakter almağa başladı və yeni mərhələyə qədəm qoydu.

Təsədüfi deyil ki, möhtərəm prezident çıxışlarının birində demişdir: “Azərbaycan və Çin dost ölkələrdir. Mənim Çinə 2005-ci ildəki rəsmi və 2015-ci ildəki dövlət səfərlərim iki tərəfli münasibətlərimizi inkişaf etdirmək və dərinləşdirməklə yanaşı, birgə iradəmizi bir daha təsdiq etdi” (14). Araşdırmaçıların fikrincə bu səfər dünyanın iqtisadi mərkəzinə çevrilən Çinlə Cənubi Qafqazda liderə çevrilmiş Azərbaycan arasında siyasi prioritetlərin yenidən təsdiq olunması və iqtisadi hədəflərin müəyyənləşdirilməsi ilə diqqəti daha çox cəlb edirdi.

Azərbaycanı Çinə maraqlı edən həm də ölkəmizin tranzit-nəqliyyat imkanları və bu sahədə aparılan infrastruktur işləridir. Asiyanın, eyni zamanda dünyanın aparıcı istehsalçısı olan Çin daşınma sahəsinə xüsusi diqqət yetirilməkdədir. Şimal-Cənub, Şərq-Qərb yollarının üzərində yerləşən Azərbaycan Şərqdən Qərbi Avropaya qədər uzanan nəhəng nəqliyyat layihələrinin mərkəzində dayanır və öz imkanlarını bu sahədə yüksək dəyərləndirərək maraqlı layihələr reallaşdırmaqdadır (15). Bu mənada Çin çox qısa zamanda Avropa İttifaqı ölkələrinə çata biləcək Bakı-Tiflis-Qars dəmir yol layihəsinə, eyni zamanda Xəzər dənizində yükdaşımaların artırılmasına böyük maraq göstərir.

Bakı-Tiflis-Qars kəməri Azərbaycanla Çin arasında fəaliyyətdə olan və siyasi səmərəyə əsaslanan əhəmiyyətli layihələrdən biridir. BTQ-ın həyata keçirilməsində Çinin böyük dəstəyi olmuşdur. Bu dəmir yolu Azərbaycanın beynəlxalq nəqliyyat qovşağına çevrilməsi prosesinin bir hissəsi olub, Avropa, Qara dəniz, Xəzər və Mərkəzi Asiya, həmçinin Uzaq Şərq regionlarını bir-birinə bağlayan geniş logistika əməliyyatıdır. Məhz bu yol “Şimal-Cənub” Beynəlxalq Nəqliyyat Dəhlizinin qurulmasında, Böyük İpək Yolunun çərçivəsində reallaşan ölkəmizin siyasi nüfuzuna müsbət təsir göstərmiş əməli fəaliyyətin başlanğıcıdır.

Şübhə yox ki, neft sahəsində Çinin diqqət mərkəzindədir. Sənaye istehsalının genişlənməsi Çin müəssisələrinin karbohidratlara artan ehtiyacını ölkənin ən ciddi probleminə çevrilməkdədir. Araşdırmalar da göstərir ki, XX əsrin sonlarından etibarən Çinin neft idxalı ildə artan sıra ilə ən azı 100 milyon tona bərabərdir (16).

Bu mənada, rəqibləri artıqca ölkə rəhbərləri Çin üçün alternativ mənbələr axtarmaqda səylərini artırırlar. Təsədüfi deyil ki, Mərkəzi Asiya və Azərbaycanın neft ehtiyatları Çin sənayesinin dinamikasını əlverişli enerji ixracatçıları hesab edilməkdədir.

Son dövrdə Azərbaycanla Çin arasında “Bir kəmər – bir yol” təşəbbüsü çərçivəsində əməkdaşlıq mədəniyyətlərarası dialoq və siyasi ünsiyyətin inkişafına təsir göstərən humanitar əlaqələrin genişlənməsinə də böyük təsir göstərir.

Nəticə

XX əsrin sonlarında xalqımızın taleyində baş verən dönüş nöqtəsi yeni ideologiyanın güclü təsiri nəticəsində müstəqil Azərbaycan Respublikasının yaranması ilə nəticələnən tarixi hadisə ilə yaddaşlarımıza yazıldı. Bu ideologiyanın banisi kimi Heydər Əliyev özündən sonra hələ uzun illər araşdırılması aktual olacaq dərin irs qoyub getdi. Bu gün onun uzaqgörən siyasəti öz bəhrəsini verməkdədir. Suveren, güclü, zəngin Azərbaycan həmin irsin məhsuludur. II Qarabağ müharibəsində (Vətən müharibəsi) ordumuzun qələbəsi, minlərlə gənc azərbaycanlının dilindən, dinindən, milliyyətindən asılı olmayaraq məkrli düşmənlərə qarşı “dəmir yumruq” kimi birləşməsi də məhz azərbaycançılıq ideologiyasının sarsılmaz ifadəsi hesab oluna bilər. Azərbaycançılıq uzun illər ərzində dövlətimizin ideoloji əsaslarını təcəssüm etdirdi və hələ uzun müddət də öz funksiyasını saxlamaqda davam edəcəkdir. Bu ideologiya xalqımızı otuz ilə qədər davam edən Qarabağ münaqişəsinin passiv izləyicisinə çevirə bilmədi, bir-birini əvəz edən neçə nəslin təfəkkür tərzini oldu. Məhz bu ideologiya vətənimizi bir daha böyük hərflərlə yazılacaq “Azərbaycan” edə bildi.

Bu gün azərbaycançılıq ideologiyası Heydər Əliyevin davamçısı Prezident İlham Əliyev tərəfindən uğurla həyata keçirilir. Azərbaycançılıq müasir qloballaşan dünyanın eyniləşməsi prosesinə də qarşı əks təsir qüvvəsinə çevrilə bilmişdir.

Müasir dövrdə Azərbaycan Respublikası ilə Çin Xalq Respublikası arasında mövcud münasibətlər hər iki tərəfdən eyni mövqedən çıxış etməsi ilə özünü göstərir və münasibətlərin perspektivləri hər iki ölkənin iqtisadi maraqları və siyasi hədəfləri ilə izah olunur. Azərbaycan-Çin münasibətlərinin təməl prinsipləri hələ müstəqilliyimizin ilk illərində Ümummilli Lider Heydər Əliyev tərəfindən qoyulmuşdur. Bu gün bu prinsiplərə əməl edən Prezident İlham Əliyev Çinlə olan əməkdaşlığı daha yüksək səviyyəyə çatdırmağa çalışır.

ƏDƏBİYYAT

1. Heydər Əliyev və Azərbaycançılıq məfkurəsi, R.Mehdiyev red. Bakı 2002, 232 s.
2. Aydınoğlu T. Heydər Əliyev azərbaycançılıq ideologiyasının banisidir Xalq qəzeti.- 2009.- 8 may.- S. 5.<http://www.anl.az/down/meqale/xalqqazeti/xalqqazetimay2009/78195.htm>
3. Ömərov V. İlham Əliyev və azərbaycançılıq// Səs.- 2012,- 31 yanvar.- S. 1
4. Hüseynova M. İlham Əliyev və dövlətin dil siyasəti-
<https://www.muallim.edu.az/news.php?id=12278>.
5. Cəfərov N.-Heydər Əliyev və Azərbaycan dili//
<https://web.archive.org/web/20151205213112/http://www.muallim.edu.az/arxiv/2008/n14/ardil.html>
6. Ömərov V. Azərbaycan dilinin yaranmasının dövlətçilik tarixində rolu-
<https://sesqazeti.az/news/kivdf/311230.html>. 10 Sentyabr 2012 19:19
7. Abışov V. Azərbaycanlıların soyqırımı (1917-18-ci illər), Bakı, Nurlar, 2007, 163 s. (114)
8. Ümummilli lider Heydər Əliyevin 31 mart – azərbaycanlıların soyqırımı ilə bağlı çıxışı 31 Mart 2019, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti 26 mart 2002-ci il
9. İlham Əliyev strategiyasında Azərbaycançılıq ideologiyası siyasi-fəlsəfi məktəbdir-
<http://www.yap.org.az/az/view/news/26683/ilham-eliyev-strategiyasinda-azerbaycanchiliq-ideologiyasi-siyasi-felsefi-mektebdir>

10. Məmmədova S. Heydər Əliyev və azərbaycançılıq ideologiyası Respublika,- 2010.- 15 may.- S. 3. <http://www.anl.az/down/meqale/respublika/2010/may/119512.htm>
11. Cəbrayilov R. Heydər Əliyev və azərbaycançılıq ideologiyası Azərbaycan.- 2011.-17 may.- S. 6. [Anl.az/down/meqale/azerbaycan/2011/may/175824.htm](http://www.anl.az/down/meqale/azerbaycan/2011/may/175824.htm)
12. Vətən müharibəsi və ya “Dəmir Yumruq” əməliyyatı, İkinci Qarabağ müharibəsi, <https://www.virtualkarabakh.az/az/post-item/52/2871/ikinci-qarabag-muharibesi.html><http://binegedi-ih.gov.az/page/732.html>
13. Azərbaycan Respublikası Prezidenti Heydər Əliyevin Çin Xalq Respublikasına rəsmi səfəri (7-10 mart 1994-cü il)// “Heydər Əliyev iris” Beynəlxalq Elektron Kitabxanası (<http://lib.aliyev-heritage.org/az/32490422.html>)
14. Məmmədov Ş. Azərbaycan-Çin münasibətləri yeni mərhələyə qədəm qoyur”, “Xalq qəzeti”. <http://xalqqazeti.com/az/news/21413>
15. Həsənov Ə. “Şərqi-Qərbi”, “Şimal-Cənub” beynəlxalq nəqliyyat dəhlizlərinin və Azərbaycanın geoiqtisadi maraqları// Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İşlər İdarəsinin Prezident Kitabxanası, Azərbaycan diplomatiyası, E-Məqalələr, s. 2665.
16. Ömərov V. <https://sesqazeti.az/news/kivdf/337500.html> 5 mart 2013, 17:39 / 22070

РЕЗЮМЕ

Зенфира ШИХАЛИБЕЙЛИ

*Независимый Азербайджан и современные международные отношения
(от имени Китайской Народной Республики)*

Ключевые слова: независимый Азербайджан, Вторая карабахская война, дипломатия, Китайская Народная Республика

Гейдар Алиев – великая личность, сыгравшая важную роль в истории Азербайджана. Его помнят за ряд политических доктрин. Одним из них является идеология азербайджанства.

Главной идеей независимого Азербайджанского государства было азербайджанство.

Азербайджанизм может сыграть большую роль в будущем нашего государства.

Сегодня эту идеологию успешно претворяет в жизнь Ильхам Алиев.

Лидер азербайджанского народа Гейдар Алиев высоко оценил перспективы отношений с Китаем. Ильхам Алиев превратил экономические отношения между Китаем и Азербайджаном в надежное политическое партнерство. Сегодня обе страны доверяют и защищают друг друга на политической арене. Поэтому изучение дипломатических и политических отношений между Азербайджаном и Китаем является актуальным.

SUMMARY

Zenfira SHIKHALIBEYLI

***Independent Azerbaijan and Modern International Relations
(In the case of People`s Republic of China)***

Keywords: *Independent Azerbaijan, The second Karabakh War, diplomacy, People`s Republic of China*

Heydar Aliyev is a great figure who played a role in the history of Azerbaijan. He is remembered for a number of political doctrines. One of them is the ideology of Azerbaijanism.

The main idea of the independent Azerbaijan state was azerbaijanism. Azerbaijanism can play a great role in the future of our state. Today, this ideology is successfully implemented by Ilham Aliyev.

The leader of the Azerbaijani people Heydar Aliyev praised the prospects of relations with China. Ilham Aliyev turned economic relations between China and Azerbaijan into a reliable political partnership. Today both countries trust and defend each other in the political arena. Therefore the study of diplomatic and political relations between Azerbaijan and China is of great significance.